

APARIȚIA PROBLEMEI BUCOVINEI ÎN SPAȚIUL GEOPOLITIC EUROPEAN

Aurelian LAVRIC

Universitatea de Stat din Moldova

Problema Moldovei nord-vestice (numită de ocupanții austrieci Bucovina) a apărut în spațiul geopolitic european în 1775, când teritoriul respectiv a fost anexat de Imperiul Habsburgic. Totuși, până atunci partea nordică a viitoarei Bucovina (Țara Șipenițului) a fost disputată de Polonia și Moldova. Cu toate acestea, hotarul polono-moldovenesc fusese clar stabilit, incluzând partea nordică a Bucovinei (dorită de Polonia) în Principatul Moldovei. Împăratul și administrația austriacă au folosit câteva **motive** pentru anexarea Moldovei nord-vestice: 1. impunerea unui cordon „sanitar” împotriva ciumei („care se stinsese de mult în Moldova”); 2. „necesitatea” anexării unei „fâșii” (în realitate au fost anexate două mari ținuturi) din teritoriul Moldovei pentru construcția unui drum care să lege Galiția de Transilvania; 3. drepturile istorice ale Pocuției (respectiv, Galiției), ajunse în posesia Austriei, asupra nordului Moldovei (Ținutului Șipenițului). Printre cauzele anexării menționăm: 1. „nepotolita poftă de noi achiziții teritoriale”: poftă de expansiune a imperiului și de acaparare a noi teritorii aducătoare de profit; 2. compensarea pierderii Olteniei cu un alt teritoriu – în speță, cu cel al Moldovei nord-vestice; 3. dorința de a avea o zonă strategică din care să fie desfășurată o expansiune ulterioară în Principatele Moldova și Valahia, respectiv în regiunea Dunării de Jos și în Balcanii de Est. O soluție a problemei comunității românești din nordul Bucovinei este posibilă prin trecerea localităților românești din regiunea Cernăuți în cadrul Republicii Moldova, în schimbul trecerii localităților locuite de ucraineni și de rusofoni din Transnistria moldovenească în cadrul Ucrainei.

Cuvinte-cheie: *Bucovina, Moldova, geopolitică, Polonia, Austria, Rusia, România, URSS.*

THE EMERGENCE OF THE PROBLEM OF BUKOVINA WITHIN THE EUROPEAN GEOPOLITICAL SPACE

The problem of the North-Western Moldavia (named later on, by the Austrian occupants, Bukovina) emerged within the European geopolitical space in 1775, when the territory has been annexed by the Habsburg Empire. However, before that moment, the Northern part of the future Bukovina (Șipeniț district) was disputed by Poland and Moldavia. Yet, the Polish-Moldavian border was clearly established, including the Northern part of Bucovina (wanted by Poland) within the Moldavian Principality. The Austrian emperor and administration used a few motivations for the annexation of the North-Western Moldavia: 1. the imposition of a cordon against the plague ("which burned down long time before in Moldavia"); 2. "the need" to annex "a strip" (in reality, two big districts were annexed) from the territory of Moldavia for the construction of a road linking Transylvania with Galicia; 3. the historical rights of the Pocuția (i.e., Galiția), which have come in possession of Austria, on the North of Moldavia (Șipeniț County). Some of the real reasons of occupation were: 1. "insatiable hunger for new territorial acquisitions; lust for the expansion of the Empire and seizing new territories bringing profit; 2. to compensate for the loss of another territory – Oltenia – in this case, with the North-Western Moldavia; 3. a desire to have a strategic area to be pursued in a subsequent expansion in Moldavia and Wallachia, respectively in the Danube region and in the Eastern Balkans. As in June 1940, the Soviet authorities have linked the issue of Bessarabia with the issue of Bukovina, I believe that the problem of Transnistria (Moldova) should be viewed in connection with the issue of ethnic Romanian Community territory of Northern Bukovina (now in Cernăuți region). A solution for the problem of the Romanian community in Northern Bukovina is possible by the passage of municipalities inhabited by Romanians from Northern Bukovina to Republic of Moldova, in return for passing several areas with villages and towns populated by Ukrainians or Russian speakers from Moldovan Transnistria to Ukraine.

Keywords: *Bukovina, Moldavia, geopolitics, Poland, Austria, Russia, Romania, USSR.*

Introducere

Ca și în cazul Basarabiei, anexarea în 1775 a Țării de Sus a Moldovei (partea nord-vestică a Principatului) – denumită de ocupanții austrieci *Bucovina* – a fost precedată de perioade de ocupație a unor zone ale regiunii respective și a cetății Hotin de către statul vecin Polonia. Anexarea interfluviului pruto-nistean (a Basarabiei) de către Rusia în 1812 a fost precedată de anexările turcești ale ținuturilor Chilia (14 iulie 1484) și Cetatea Albă (5 august 1484), a ținutului Tighina și a Bugeacului – stepa unde s-au stabilit tătarii nogai (1538) și a ținutului Hotin (în 1713 turcii preiau controlul asupra cetății Hotin, iar în 1715 ținutul este transformat în raia). La fel și în cazul teritoriului denumit mai târziu Bucovina au existat perioade în care o parte (cea nordică) a acestuia s-a aflat sub controlul Poloniei. Se poate afirma că partea nordică a teritoriului respectiv (împreună cu cetatea Hotin și partea nordică a ținutului Hotin) s-a aflat în litigiu de mai mult timp, anterior datei anexării Moldovei nord-vestice de către Imperiul Habsburgic (1775).

Perioada pre-moldovenească

Înainte de a prezenta date referitoare la litigiul teritorial polono-moldovenesc, merită consemnate evenimentele de la 1359 privind Țara Șepenițului. Dimitrie Onciul se referă la voievozi valahi (1359), consemnați de cronicarul polon Dlugosz, care „nu sînt însă cunoscuți în cronicile moldovenești; numele lor nu apar nici în poemelnicul care cuprinde cea mai veche listă autentică a principilor domnitori de la Bogdan încoace” [9, p.49]. După moartea unui voievod, Ștefan, „fiii acestuia, Ștefan și Petru, au pornit ceartă pentru moștenirea părintească. Cel mai tânăr, Petru, puse mîna, cu ajutorul ungarilor, pe domnie și alungă pe fratele său mai mare; Ștefan în schimb a cerut ajutorul regelui Cazimir al Poloniei, căruia îi oferi supunerea Moldovei sub suzeranitatea polonă. Cazimir trimise, în 1359, cam pe la Sf. Petru și Pavel, o oaste în Moldova în ajutorul lui Ștefan. Oastea polonă suferi însă o grea înfrîngere în pădurile numite «Plonini» din ținutul Șipenițului (*Sepenecensis terra*, în Bucovina între Prut și Nistru, unde se află și azi localitatea Șipeniț), cu care prilej mai mulți magnați poloni au căzut prizonieri la moldoveni” [9, p.48]. Cred că acceptarea în acest pasaj a numelor „Moldova” și „moldoveni” trebuie făcută cu rezervă, deoarece în surse din perioada respectivă se vorbește despre „valahi” în această regiune: „Este cunoscut că după biruința hotărâtoare de la Sinie Vodî asupra tătarilor, Podolia [implicit, regiunea cnezatelor bolohovene – A.L.] a ajuns în stăpînirea lituanienilor, și anume – a lui Teodor Coriatovici. Acesta însă, în 1354, se retrage și cedează stăpînirea sa regelui Ungariei, Ludovic cel Mare, dînd, totodată, cetățile pe seama «valahilor» (...); informația ne-o furnizează cronicarul rusă a lui Bychowich, prin aceste cetăți înțelegîndu-se Hotinul, Țețina și Hmelovul” [5, p.68]. Referindu-se la cetatea Hotinului, Gumenăi menționează: „Desigur, fiind situată pe un teritoriu populat de valahi (...) și garnizoana era compusă din români [a se citi: *valahi* – A.L.], informații în acest sens prezentînd Bycovich, în anul 1354” [5, p.105].

În același sens, Gheorghe I. Brătianu menționa: „În același an [1359 – A.L.], o expediție poloneză împotriva micului stat moldovean [?, A.L.] nordic al Șipenițului, la marginea Galiției, s-a terminat printr-un dezastru în codrii Bucovinei: curînd o uniune matrimonială va favoriza fuziunea acestui voievodat din nord cu cel întemeiat de cnejii emigrați din Maramureș și va da Moldovei unificate forță suficientă pentru a-și extinde hotarul spre est și a asigura pe deplin controlul drumului comercial, care va fi principala sa rațiune de existență economică și politică” [1, p.386]. Se știe că Moldova și-a impus controlul asupra acestui drum în 1392: „(...) acest drum este cel care, fără nici-o îndoială, a determinat în ultimă analiză întemeierea și dezvoltarea statului moldovenesc, de la leagănul său din Carpații Bucovinei la «Marea cea Mare», pe care domnii săi declară că au atins-o în 1392” [1, p.386]. Întrucît, cu „dovezi convingătoare” (expresia aparține lui Neagu Djuvara) Ștefan Gorovei a arătat că descălecarea lui Dragoș s-a produs la 1347, iar răsturnarea dinastiei sale de către Bogdan [respectiv, independența față de Ungaria – A.L.] – după anul 1364 [2, p.208], consider că la 1359 a avut loc un act de rezistență față de Polonia a unui voievodat valah – poate o ultimă rămășiță a uniunii cnezatelor bolohovene – care este numit de cronicarul polon Dlugosz *Țara Șepenițului* (*Sepenecensis terra*). Este probabil, după cum scrie și Brătianu, că în anii următori această formațiune s-a unit cu Moldova, iar anul 1359 a rămas în analele/cronicile moldave **anul independenței** statului comun Principatul Moldova, care, totuși, abia mai târziu și-a dobîndit independența și față de Ungaria. Dacă ulterior, în condiții neclare, Țara Șepenițului a ajuns parte a Haliciului (Galiției), informațiile prezentate mai sus explică de ce domnii Moldovei erau preocupați de acel teritoriu.

Litigiul teritorial polono-moldovenesc

În conformitate cu consemnările din cronicile moldovenești, o acțiune ce a determinat viitorul litigiu polono-moldovenesc poate fi identificată în perioada domniei lui Petru I Mușat „Domn al Moldovei (1375-1391), fondatorul *Dinastiei Mușatine*, fiu al Margaretei Mușata, sora lui Lațcu Voievod” [12, p.14]. „Petru împrumută regelui polon, care era foarte încurcat în toate privințele, o sumă de 3.000 de bani italieni de argint și primi ca zalog *Ținutul Haliciului*. Însă acest Ținut al Haliciului nu era decît urmarea spre Miazănoapte a Moldovei-de-Sus, a Bucovinei de astăzi; așa încît Petru ar fi putut să stăpînească foarte bine țara aceasta prin dregătorii săi. Pe urmă însă i se hotărî Ținutul cel mai potrivit pentru astfel de stăpînire, anume în așa-zisa *Pocuție*: această provincie, care venia în atingere nemijlocită cu granița de Nord a Moldovei de atunci, cuprindea și *Țara Sepenicului*, unde Domnul își puse un staroste după moda polonă, cu cetatea *Țeținei*, ale cărui ruine se văd și acum în preajma Cernăuților – Cernăuții erau pe atunci numai un sat așezat la vîlul Prutului – și *Hmilovul*, care s’a nimicit cu totul; poate chiar cu *Hotinul*, cetate mare, așezată pe malul drept al Nistrului, chiar de-asupra apei. Țara aceasta a rămas multă vreme în stăpînirea Moldovei, deși regii poloni nu se învoiră niciodată să părăsească dreptul asupra ei, socotind-o ca un zalog pentru banii pe cari nu vroiau să-i plătească însă cu nici un preț” [6, p.74]. Așadar, se pare că atunci Țara Șepenițului – teritoriul „bu-

covinean" dintre Nistru și Prut, împreună cu zona Cernăuților pe malul drept al Prutului și cu Hotinul au fost încorporate Principatului Moldovei pentru banii împrumutați de Domnul Moldovei. Din punctul de vedere al polonilor, era vorba despre darea în folosință a teritoriului respectiv, nicidecum despre renunțarea la el: ei nu s-au învoit să părăsească dreptul asupra teritoriului în cauză, deși nu vroiau să întoarcă datoria contractată.

Pe timpul lui Alexandru cel Bun (1400-1432) s-a consemnat o altă etapă a negocierilor privind teritoriul cu pricina: „Alexandru lăsă regelui Poloniei 1.000 de bani de argint genovesi din datorie și căpătă dela acesta, care nu mai cerea înapoi stărstia Sepenicului (sic!, A.L.), în 1411, și Pocuția cea adevărată, cu vestitele cetăți ale Sniatinului și Colomeii [Pocuția era deci partea sudică a Ținutului Haliciului – A.L.]” [6, p.84]. Vedem, deci, că Alexandru cel Bun a obținut reglementarea juridică printr-un act (acord) interstatal (internațional) privind apartenența stărstiei (ținutului) Șepenițului la Moldova, dar și dreptul (ca zălog în contul datoriei neachitate de 2.000 de „bani genovezi de argint”) asupra Pocuției „celei adevărate” – partea sudică a Ținutului Haliciu (cu cetățile Colomeea și Sniatin). Totuși, polonii nu au restituit datoria, de aceea în 1432, chiar în anul în care, după aceea, s-a stins din viață, Alexandru cel Bun a efectuat o campanie de pradă în Pocuția (care, deși era dată zălog, nu se afla sub controlul domnului Moldovei, așa cum se afla Țara Șepenițului), în urma căreia însă Moldova pierdea Țețina și Hmilovul [5, p.69]. După moartea lui Alexandru cel Bun, Moldova a decăzut: „(...) Moldova, pe care nu o amenințase niciun dușman, căzu repede în cei câțiva ani după moartea lui Alexandru-cel-Bun. Deși Ilie era fratele mai mare, deși tatăl său îl ținuse de o bucată de vreme lângă dânsul ca tovarăș la Domnie (...), deși, în sfârșit, el era fiu legitim față de alții născuți din deosebite legături ale Voevodului și astfel se învrednicise a lua de soție pe sora soției lui Vladislav cel tânăr, noul rege al Poloniei, – fratele său Ștefan îndrăzni să se ridice împotriva lui. Ei se frământară mai mulți ani de zile, și Moldova scăzu ca însemnătate, trebuind să recunoască în condiții mai umilitoare suzeranitatea Poloniei și părăsind față de aceasta părțile Pocuției” [6, p.92]. Anume Polonia a sprijinit înlocuirea lui Ilie (sau Iliș) cu Ștefan, deoarece primul „a urmat politica externă a tatălui său, menținând Moldova în coaliția antipolonă” [5, p.69]. În 1433 regele Poloniei Sigismund Kiestut „convenind cu domnul Moldovei [Ștefan] printr-un schimb de scrisori, pe lângă faptul că-i restituie Țețina și Hmilovul (pierdute de Moldova în timpul campaniei lui Alexandru cel Bun, din 1432), fixează și granițele dintre Moldova și Polonia. În act se menționează: «Iar între aceste orașe Țețina și Hmilovul și între Țara noastră a Rusiei va fi această graniță: mai întâi între orașul nostru Sneatin și Șepeniț, care Șepeniț aparține Moldovei, pe acestea le desparte râul Colacin, iar de la râul Colacin până la râul cel mare Dnistrul mai sus de satul Potoc, care sat Potoc aparține Țării Moldovei, și de la acest sat în jos, pe [D]Nistru, până la Mare aparține către Țara Moldovei, iar peste țărmul [D]Nistrului este Țara noastră a Rusiei». După cum reiese din acest act, Hotinul se afla în stăpânirea Moldovei. Dar disputele pentru tron între Iliș și Petru îl vor determina pe cel dintâi să ceară sprijinul polonilor, făcându-le o concesie, anume – retrocedându-le Țara Șepenițului, pe care «Țara Moldovei a avut-o de la coroană, cu orașele acestei adevărate țări a Șepenițului – anume Hotinul, Țețina și Hmilovul și cu toate ținuturile, locurile, satele le dăruim și le înapoiem». Iliș justifică cesiunea ca o recompensă pentru prada făcută de Alexandru cel Bun în Pocuția” [5, p.69-70]. Dar din document rezultă că polonezii au preluat teritoriul pentru că Țara Moldovei „l-a avut de la coroană”, adică proprietarul și-a înapoiat ceea ce este al său.

Următoarea fază a epopeii legate de teritoriul respectiv s-a consemnat pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504). „Față de Poloni, Ștefan avea să reclame pământul pe care înaintașul său Iliș îl părăsise (făgăduind și înapoierea țerii Sepenicului), adică Pocuția. Încă înainte de a se sui pe tron noul rege Ioan-Albert (...) Ștefan pătrunse în Pocuția și o luă în stăpânire (1490). Ioan-Albert nu putea să rabde multă vreme această umilință și să primească o pagubă așa de însemnată; deci în anul 1497 (...) începu o expediție împotriva Moldovei. La început, însă, tânărul rege polon nu se arătase ca un dușman al lui Ștefan; din potrivă, îi făgădui să-l ajute a lua înapoi Chilia și Cetatea-Albă” [6, p.121-122]. În urma atacării Sucevei și a înfrângerii polonilor de către moldoveni (în codrii Cozminului și la Lențești, în țara Șepenițului), Moldova păstră teritoriul disputat – „țara Sepenicului, adică Pocuția” (după expresia lui Iorga), nu și Pocuția „cea adevărată”, adică sudul Ținutului Haliciu. „În anii lui de bătrâneță o singură dorință avu Ștefan: să-și întărească stăpânirea în Pocuția și să smulgă dela regele Poloniei recunoașterea acestei stăpâniri. La 1502, toamna, îndată după moartea lui Ioan-Albert, nemai recunoscând tratatul din 1499 și față de urmașul acestuia Alexandru, care era, totuși, un vechi prieten al Moldovenilor, Ștefan puse mâna pe întreg Ținutul asupra căruia avea drept. Pretutindeni Rușii de lege ortodoxă îl primiră cu bucurie, părăcâlabul moldovean și vameșul se așezară în toate cetățile țerii, până la Haliciu. Regele Alexandru nu putu să găsească niciun sprijin împotriva Moldovenilor: cu

Turcii și Tatarii Ștefan stătea în pace, și ei nu cutezau să încerce ceva împotriva lui. Depărtatul *Țar al Moscovei, Ioan*, era încuscrit cu Domnul Moldovei, prin căsătoria fiicei lui Ștefan, Elena, cu moștenitorul său. Situația cea nouă în Pocuția prin puterea armelor moldovenești rămase deci neatinsă" [6, p.124]. Așadar, de data aceasta, Ștefan cel Mare a intrat și în posesia Pocuției „celei adevărate”, de dincolo de râul Colacin – partea sudică a Haliciului (Țara Șepenițului o controla de mai înainte).

De menționat în acest context că teritoriul disputat – Țara Șepenițului și Pocuția – nu vizează jumătatea de sud a viitoarei Bucovina: valea râului Moldova – vechea vatră a statului moldovenesc, unde a fost ctitorită și mănăstirea Moldovița, cu atât mai puțin vechea capitală Suceava și alte vechi localități moldovenești (la Reuseni și Bădăuți Ștefan cel Mare a zidit biserici [6, p.127], fără să mai stăruim asupra mănăstirii Putna).

Urmașul lui Ștefan, Bogdan al III-lea [*cel Orb*] (1504-1517), pentru o legătură regală – încuscirea cu regele Poloniei (i-a cerut pe una din surorile lui) – „era în stare să jertfească *Pocuția*”. Domnul Moldovei a cedat regiunea, dar regele polon nu i-a trimis mireasa. „Neizbutind față de noul rege *Sigismund*, acela care era să domnească în Moldova dacă Ioan-Albert ar fi biruit în 1497, Bogdan se înfurie și năvălește în Polonia, încercând a lua iarăși în stăpânire Pocuția (1506)” [6, p.142]. „Când Polonii încercară să se răzbune, ei nu putură face o ispravă (...); războiul se mântui de la o vreme (1510) prin oboseala amânduror părților” [6, p.143]. Pocuția rămase sub stăpânirea Poloniei.

Referindu-se la Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546), Iorga scrie că acesta era „un vecin aplecat să se amestece neconținut în afacerile Poloniei, prin Pocuția, și ale Ungariei, prin Ardeal” [6, p.151]. „Cu multă dibăcie pregăti Petru-vodă atacul său asupra *Pocuției*, ținând pe Poloni cu vorba și căpătând învoirea trebuitoare de la Sultan” [6, p.152]. „Cu multă ușurință Petru putu să ieie astfel Pocuția. Polonii n’aveau oaste permanentă, ci se luptau numai cu *mercenari*, cari costau bani, și Regatul nu voia să-i plătească, sau cu cete de nobili, cari se adunau foarte încet; cetățile erau rău apărate. Dar, dacă Petru socotea că a cuceri Pocuția înseamnă a putea s’o păstreze, se înșela amar. Polonia avea generali mari, și mai ales pe Ioan Tarnowski, vestit pretutindeni. Astfel, când o oaste polonă putu să se strângă, Pocuția ajunse răpede iarăși în stăpânirea regelui. Petru nu voi însă să se lase cu atât, ci într’o puternică năvălire, ajunse iarăși în inima provinciei. Atunci, la *22 August 1531*, se dădu lupta de la *Obertyn*, în care tactica desăvârșită a lui Tarnowski, care-și rândui-se el oastea, meșteșugul tunarilor lui biruiră pe Rareș; Domnul nostru-și pierdu și tunurile dela Feldioara și fugi, purtând trei răni pe trup, spre Moldova. Petru, care trimise și mai departe cete de prădători, între cari și *Turci* și *Tatari*, în țara pe care n’o putuse păstra, judeca astfel nenorocirea dela Obertyn, într’un chip care arată din ce punct de vedere înalt priveau oamenii noștri de odinioară înfrângerile și nevoile care veneau asupra lor: «Să nu fie mândru Craiul pentru biruința lui, căci n’a căpătat-o cu însăși puterea sa, ci numai cu norocul, care se schimbă adesea; și n’a biruit regele, ci Dumnezeu, care pedepsește pe Domni pentru încrederea lor cea mare într’înșii»” [6, p.153-154]. În urma acțiunilor lui Petru Rareș se pare că Moldova s-a resemnat cu pierderea Pocuției „celei adevărate” – de dincolo de Colacin, precum și a sumei de bani împrumutate de Petru I Mușat regatului polon. Dar Polonia a mai preluat ulterior cetatea Hotinului de la moldoveni.

Următorul moment istoric legat de teritoriul în litigiu a fost cel referitor la perioada domniei lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561, 1564-1568). Arătând că domnia sa a însemnat „desbinare, cruzime și pierderi față de străini”, Iorga menționează că „De acum înainte Moldova nu cuteză să mai ceară Polonilor, serios, Pocuția; dacă *Hotinul*, mulțumită cererilor turcești, ajunsese iarăși moldovenesc, Alexandru-Vodă nu-l întări, ci, din potrivă, porunci, în a doua Domnie, să-i sfârâme zidurile, pentru ca să nu mai poată fi o amenințare față de vecinii de peste Nistru și, mai ales, față de Turci, cari voiau ca din țara peste care stăpâniseră Ștefan-cel-Mare și Petru Rareș să nu mai poată răsări niciodată vre-o primejdie pentru dânșii” [6, p.160]. Totuși, Ioan Vodă cel Cumplit [*Armeanul*] (1572-1574) „prădase în Pocuția” [6, p.168]. Cu toate acestea, chestiunea fusese lămurită, în sensul că granița dintre Polonia și Moldova se stabilise pe Ceremuș, Colacin și Nistru.

Totuși, Polonia a cerut în câteva rânduri de la Turcia zona, din cadrul Moldovei, ce poate fi identificată drept Țara Șepenițului. În virtutea capitulațiilor (acordurilor) dintre Moldova și Poartă – element de bază al raporturilor moldo-turce în perioada medievală, Imperiul Otoman nu a cedat. Prima capitulație a fost încheiată în 1511 cu domnitorul Moldovei Bogdan. A doua, în 1529, cu Petru Rareș. În aceste acorduri se stipula că „Poarta e obligată de-a apăra Moldova contra oricărei agresiuni” și că „Granițele Moldovei se vor păstra intacte în toată întinderea lor” [3, p.19]. Deși unii istorici contestă autenticitatea acestor „capitulații”, principiul luării sub protecție a unui stat care s-a supus benevol și al apărării granițelor sale (în schimbul unui tribut) de către puterea suzerană este cunoscut în lumea islamică, cea căreia îi aparținea Imperiul Otoman. În 1699 a luat sfârșit un

conflict între Imperiul Otoman și statul polon, prin pacea de la Carlowitz. Partea de nord a Țării Moldovei, care se afla sub ocupație polonă, a fost restituită. Despre pacea încheiată letopisețul țării spune: „Leșii încă cerea tare Țara Moldovii, dar turcii au răspuns leșilor pentru Țara Moldovii, dzicînd că Țara Moldovii nu pot să o dea să le fie lor podani că este volnică, că turcilor este închinată, nu este luată cu sabia. Decii leșii, văzînd așe, s-au așezat întru cesta chip: cetățile Moldovei și mănăstirile cîte au luat și cît locu, tot să-l dea înapoi moldovenilor. Și turcii să dea cetatea Camenița leșilor, cu tot olatul ei, și Ucraina și pre nohai să-i ridice pe toți din Bugeacu să să ducă la locul lor piste Don, să rămîie numai bugegenii. Și Hotinul să nu-l tocmască turcii niciodată, nici altă cetate să nu facă în Moldova turcii, nici pașe să nu puie” [7, p.36]. La 1700 regele Poloniei trimite un sol la Istanbul pentru ca „să arate dragomanilor otomani instabilitatea de la frontiera moldo-polonă și să ceară rectificarea hotarelor în folosul regatului prin includerea ținuturilor Hotin și Cernăuți [Țara Șepenițului? – A.L.] în componența lui. Poarta Otomană nu a cedat însă și granițele au fost restabilite, prin tratatul de delimitare din 14 octombrie 1703, pe linia anterioară războiului” [5, p.90-91].

Puțin mai târziu, Austria a început să emită pretenții cu privire la teritoriul Moldovei. La sfârșitul secolului XVII Transilvania intră în componența Imperiului Austriac, ca principat autonom. În 1685 trupele austriece intră pe teritoriul Transilvaniei, iar în 1699, prin Tratatul de la Karlowitz (azi Sremski Karlovci, în Serbia), Imperiul Otoman cedează Austriei: Ungaria, Transilvania, Croația și Slavonia. Banatul Timișoarei rămânea în componența Imperiului Otoman, dar a fost anexat de Austria în 1718 prin Tratatul de la Passarowitz (azi Požarevac, în Serbia). În 1718, într-un răspuns dat autorităților austriece care cereau Moldova, otomanii au folosit același argument – necedarea Moldovei, deoarece e țară „închinată, nu cucerită cu sabia”. În urma primei împărțiri a Poloniei, din 1772, Austria a intrat în posesia Galiției și și-a îndreptat pretențiile asupra unei părți a Moldovei – partea sa nord-vestică.

Anexarea Moldovei nord-vestice (viitoarea Bucovina) de către Austria

În 1775 consemnăm momentul anexării de către Austria a părții nord-vestice a Moldovei. „Deși la pacea de la Passarowitz Poarta declara că nu poate ceda Austriei Moldova, fiind țară închinată, nu supusă cu sabia, totuși ea mai târziu [1774] cedează Bucovina, iar în anul 1812 Basarabia, adică ținutul Hotinului, o parte bună a Moldovei și Basarabia proprie [propriu-zisă – A.L.] până la Dunăre” [4, p.30]. Prin tratatul de la Passarowitz (în Voivodina) din 21 iulie 1718 s-a încheiat războiul dintre Imperiul Otoman, pe de-o parte, și Imperiul Habsburgic și Republica Venetiană, de cealaltă parte. Trupele imperiale austriece i-au înfrânt pe otomani, care au cedat Casei de Habsburg Banatul Timișoarei, Serbia de Nord, inclusiv Belgradul, nordul Bosniei și Oltenia. Totuși, după 21 de ani de administrare (1718 - 1739), din cauza dificultăților din ce în ce mai mari întâmpinate de austriecei, după războiul din 1737 și 1739, încheiat cu pacea de la Belgrad, Austria a cedat Oltenia, care a revenit Imperiului Otoman.

În 1775 Turcia a încălcat, până la urmă, prevederile capitulațiilor (acordurilor) încheiate cu Moldova (sau cutuma) și a permis anexarea de către Austria a Moldovei nord-vestice. Există câteva cauze și motivații ale anexării Moldovei nord-vestice (denumită apoi Bucovina de către austriecei). Iorga notează că „Austriecei ar fi vrut să se folosească de război [cel din 1768-1774] pentru a smulge Turcilor încă o dată *județele oltene*. Neizbutind, ei se înțeleseră cu Rușii, și, astfel, când pacea era acum statornicită, catanele trecură în Moldova-de-Sus, supt cuvânt că veneau să statornicească un *cordoan* împotriva ciumii, și oștile împărătești ajunseră, înfigând stâlpi de graniță, până la *Roman*. Dar Guvernul din Viena găsi că această încălcare ar fi prea scanda-loasă, și se luă deci numai *Ținutul Cernăuților* întreg, *al Câmpulungului* și cea mai mare parte din *Ținutul Sucevei*, împreună cu *Putna*, unde e înmormântat Ștefan-cel-Mare, și cu *Suceava*, unde cei mai mari Domni ai Moldovei și-au avut reședința. Boierii protestară fără folos, iar Turcii se lăsară răpede îmbunați prin daruri. Astfel că la 1775 se încheie convenția care dădea Austriei, supt numele de *Bucovina* (Moldovenii ziceau: *Cordunul*), Moldova-de-Sus, cu cele mai frumoase păduri, cele mai strălucite mănăstiri și cu sate în care trăia mai bine conștiința vechei neatârării țerănești. Austriecei se grăbiră a rupe orice legături între acești Moldoveni și vechea Moldovă domnească” [6, p.288-289].

Cu referire la decizia de restrângere a poftelor împăratului Austriei, Ion Nistor reproducea o scrisoare a acestuia: „La 19 iunie 1773, împăratul Iosif vizitase Transilvania și ajungând la Reghinul Săsesc scria de acolo maicii sale, împărătesei: «Am vizitat chiar acum Ciucul și Gurghiul cu trecătoarele ce duc în Moldova, precum și o parte din teritoriul recupat în 1769. Acesta este o adevărată pustietate, acoperită cu arbori frumoși, care însă putrezesc fără nici un folos. Dacă prin restituirea acestui teritoriu către Moldova, de altfel destul de întins, dar aproape fără nici o valoare, fiind necultivat și nelocuit, s-ar putea obține colțul din Mol-

dova care atinge Transilvania, Maramureșul și Pocuția, atunci s-ar face o ispravă utilă și de aceea îmi îngădui a ruga pe majestatea ta de a cere lui Kaunitz să ia în deliberare chestiunea aceasta». Colțul de Moldova despre care făcea mențiune Iosif în scrisoarea sa era Țara de Sus a Moldovei, numită, după ocupație, Bucovina. Dar fără a mai aștepta răspuns, împăratul Iosif al II-lea însărcină pe Carol Enzenberg, comandantul Regimentului al II-lea de grăniceri români de la Năsăud, cu misiunea discretă de a trece în ținuturile mărginașe ale Moldovei pentru a culege informații asupra spiritului în masele populare și asupra atitudinii moldovenilor în cazul unei eventuale ocupații austriece” [8, p.9]. După acordul austriaco-turc din 1775 cu privire la cesiunea ilegală a Moldovei nord-vestice, „Într-o scrisoare adresată la 4 februarie 1775 fiului și co-regentului ei Iosif al II-lea, împărăteasa Maria Tereza mărturisea că nu avea dreptate în cesiunea Moldovei și că această chestiune o apăsă pe conștiință și că nu știa cum va putea scăpa onorabil din această daraveră. Din considerațiunile acestea s-a recurs la numirea provinciei anexate, după vestiții codri de fag – *silvae faginale* – botezați de croniciari *bucovine* – după slavonescul *buk* – fag, care străbăteau Țara de Sus a Moldovei, întinzându-se între Prut și Nistru ca *bucovine mici*, și între Prut și valea superioară a Ceremușului ca *bucovine mari* – *silvae faginales* sau *bucovinae maiores* sau *minores dictae*. Și astfel s-a ajuns la numele de *Bucovina* – Buchenland – pentru Țara de Sus a Moldovei ocupată de Habsburgi și încorporată imperiului lor” [8, p.15-16]. Austria a numit cele două ținuturi de hotar „*Bucovina*, pentru a acoperi prada teritorială în ochii diplomației europene” [8, p.398]. Apăsarea conștiinței nu a împiedicat-o pe Maria Tereza să încuviințeze „devorarea” de către aparatul de stat al Austriei a teritoriului moldovenesc anexat, așa încât acele remușcări nu erau altceva decât lacrimile crocodilului înainte de a-și devora victima.

Ion Nistor s-a referit și el la unele cauze și motive ale anexării austriece. El a confirmat teza lui Iorga despre anexarea Moldovei nord-vestice „în contul” Olteniei, menționând și cel mai des invocat motiv – necesitatea obținerii unei fășii, a unei căi de acces care să lege Galiția de Transilvania: „Prin actul de împărțire a Poloniei între cele trei puteri limitrofe – Rusia, Austria și Prusia – la 5 august 1772, Austria ajunge în stăpânirea Pocuției, Lodomeriei și Galiției, încorporând Imperiului Habsburgic, un teritoriu de 81 900 km², cu o populație de mai multe milioane de suflete. Dar în nepotolita sa poftă de noi achiziții teritoriale, guvernul de la Viena caută să exploateze slăbiciunea Porții, încercând să-i smulgă Oltenia, drept răsplată pentru rolul ei de mijlocitoare între ruși și turci. Cum însă ocuparea Olteniei ar fi trezit prea mare zgomot în cercurile puterilor occidentale, care consimțiră la jertfirea Poloniei pentru a salva integritatea Imperiului Otoman, Cabinetul de la Viena se strădui să obțină în schimbul pretențiilor asupra Olteniei o lărgire de teritoriu în Țara de Sus a Moldovei, care era mai puțin expusă atenției puterilor europene, căutând să materializeze pretențiile lor prin ocuparea unei fășii înguste de pământ din Moldova, pentru a-și putea deschide o cale de comunicație mai comodă între Transilvania și Galiția, cu toate că o asemenea cale de comunicație exista demult prin trecătoarea Kőrösmező, ducând din Galiția la Maramureș, prin valea superioară a Prutului și a Tisei la Sighetul Marmăției” [8, p.8-9]. Motivul obținerii unui drum între Galiția și Transilvania a fost comunicat autorităților moldovene de la Iași, dar acestea au demascat actul anexării unui teritoriu întins, sub pretextul invocării „necesității” obținerii unei fășii pentru un drum de legătură între Galiția și Transilvania: „Informația culeasă de Enzenberg în Moldova se adevăra prin faptul că boierimea Moldovei în frunte cu principele Grigore Ghica se opuseră ocupației austriece, trimițând memorii peste memorii la Poartă, însoțite de hărți prin care denunțau Porții că Austria, sub pretextul deschiderii unui drum între Galiția și Transilvania, umblă să ocupe două din cele mai mănoase ținuturi ale Moldovei. Austria nu ținu seamă de protestele moldovenilor” [8, p.10]. Autoritățile habsburgice au terminat abia în 1814 construcția drumului „de care Austria susținea, la ocuparea Bucovinei, că are nevoie pentru a lega Galiția de Transilvania” [8, p.85]. Un alt motiv formal al austriecilor a fost instituirea unui cordon sanitar contra epidemiei de ciumă, „care se stinsese de mult în Moldova” [8, p.10].

Motivul anexării de către un stat a unui teritoriu străin pentru că avea nevoie de un drum, desigur, părea ridicol chiar și atunci. De aceea, strategii austrieci au recurs la un alt motiv: după încorporarea în cadrul Austriei a Galiției, curtea de la Viena și-a arogat dreptul (preluat de la Polonia) de a pune problema teritoriului care de-a lungul istoriei s-a aflat în litigiu (între Polonia [ca posesoare a Galiției] și Moldova): „Deoarece motivația de a ocupa această fășie din nord-vestul Moldovei pentru a obține legătura dintre Transilvania și Galiția nu era suficient de convingătoare, s-a încercat să se aducă și alte argumente, mai temeinice. Atunci s-a lansat ipoteza că nordul Moldovei ar fi aparținut Pocuției (un ținut situat între râurile Prut, Ceremușul Alb și Ceremușul Negru), care acum fusese anexat de Austria și astfel Curtea de la Viena și-ar revendica «drepturi istorice» asupra acestui ținut. Colonelul Seeger plecase de curând la Varșovia, pentru a culege dovezi istorice în

favoarea pretențiilor Austriei asupra Bucovinei, deoarece Kaunitz luase hotărârea de a reclama de la Turcia acest teritoriu ca parte a Pocuției" [11, p.10-11]. Austriecii ar fi „identificat” chiar vechiul hotar între Pocuția (Țara Șepenițului) și Moldova: „Deja în luna mai 1774, două detașamente de husari austrieci, sub pretextul unei reparații, au intrat în Bucovina, pentru ca imediat după plecarea rușilor să preia acest teritoriu și să fixeze bornele de hotar de-a lungul noii linii de frontieră, trasată deja de către Mieg. În timpul călătoriei sale prin Bucovina căpitanul Mieg a zărit o coamă de dealuri și munți, care, cu anumite întreruperi, se întindea de la Hotin până în Transilvania și pe care el o considera ca o frontieră naturală foarte favorabilă către Moldova. Mieg chiar «a descoperit» o piatră de hotar, iar acest fapt a fost interpretat ca o dovadă, că pe timpuri hotarele Poloniei s-ar fi întins până la această coamă de dealuri. De asemenea, colonelul Seeger, care atunci se afla în Polonia, s-a străduit să susțină părerea lui Mieg prin date istorice. Aceste succese au fost acceptate în totalitate de Curtea de la Viena, iar pentru aceste merite căpitanul Mieg a fost ridicat la rangul de maior” [11, p.11]. De notat că Austria a sperat să obțină și cetatea Hotin cu zona din jur, sau măcar mai multe localități din partea nordică a ținutului Hotin, dar autoritățile turce și-au păstrat teritoriul pe care îl anexase în 1715.

Merită evocate și unele mijloace concrete prin care Austria a ajuns în posesia Moldovei nord-vestice: „La 10/21 iulie a fost semnat la Kuciuk Kainargi tratatul de pace între Rusia și Turcia, iar rușii încă în aprilie 1774 își retrăseseră o parte din trupele staționate în ținuturile Cernăuți și Suceava. Atunci s-a creat momentul cel mai favorabil de a înlăptui preconizata anexare. Mareșalul Rumeanțev a fost mituit cu 5.000 de galbeni și o tabacheră de aur, obținându-se astfel acordul tacit al autorităților rusești față de pretențiile Austriei” [11, p.11].

Așadar, au existat mai multe **motive** ale anexării de către Austria a Moldovei nord-vestice:

- impunerea unui cordon „sanitar” împotriva ciumei („care se stinsese de mult în Moldova”);
- „necesitatea” anexării unei „fășii” (în realitate, au fost anexate două mari ținuturi) din teritoriul Moldovei pentru construcția unui drum care să lege Galiția de Transilvania;
- drepturile istorice ale Pocuției (respectiv, Galiției), ajunse în posesia Austriei, asupra nordului Moldovei (ținutului Șepenițului).

Printre **cauzele** anexării menționăm:

- 1) „nepotolita poftă de noi achiziții teritoriale”: pofta de expansiune a imperiului și de acaparare a noi teritorii aducătoare de profit;
- 2) compensarea pierderii Olteniei cu un alt teritoriu – în speță, cu cel al Moldovei nord-vestice;
- 3) dorința de a avea o zonă strategică din care să fie desfășurată o expansiune ulterioară în Principatele Moldova și Valahia, respectiv în regiunea Dunării de Jos și în Balcanii de Est.

Cu toate că în cei 143 de ani de ocupație austriacă teritoriul în cauză a fost supus unor procese de colonizare și asimilare – ucrainizare (mai ales din 1786, când a fost înglobat în Galiția, până în 1849, când obține un statut de autonomie, devenind ducat în cadrul imperiului), în 1918 problema Bucovinei a fost rezolvată prin reîncorporarea Moldovei nord-vestice (denumită de austrieci Bucovina) în cadrul statului român, fondat la 1859, inclusiv de Principatul Moldova (din care teritoriul bucovinean fusese rupt la 1775). Acest triumf al dreptății și adevărului istoric fusese posibil datorită voinței românilor bucovineni, dar și datorită negocierilor României cu statele din Antanta: „Una din condițiile Tratatului secret, prin care guvernul român intrase în război alături de Puterile Antantei, era, pe lângă dobândirea Transilvaniei, cea a Bucovinei până la Prut cu capitala ei Cernăuți, la care rușii renunțaseră numai după tratative îndelungate și după ce s-a demonstrat însemnătatea acestui oraș pentru viața politică, bisericească, culturală și economică a Bucovinei. Tratatul secret pentru recuperarea Bucovinei și Transilvaniei s-a semnat la București în ziua de 4/17 august 1916” [8, p.371]. Astfel, Rusia intenționa să încorporeze prelungirea, la nord de județul Hotin, a interfluviului pruto-nistrean (Basarabia). În iunie 1940, când URSS a inclus în nota ultimativă cererea privind anexarea nordului Bucovinei, sovieticii vroiau să-și asigure o legătură directă și scurtă între Basarabia și Galiția, inclusiv țineau foarte mult la calea ferată ce lega Basarabia de Galiția. Prin prăbușirea Imperiului Țarist, România a putut încorpora întregul teritoriu istoric moldovenesc (implicit, interfluviul pruto-nistrean bucovinean de la nord de județul Hotin) pe care Austria l-a anexat în 1775.

Prin anexarea, la 28 iunie 1940, a nordului Bucovinei de către statul totalitar și agresor URSS, problema Bucovinei a fost redeschisă. După 24 august 1991 – ziua proclamării independenței Ucrainei – teritoriul istoric moldovenesc al nordului Bucovinei se află sub controlul autorităților de la Kiev.

Soluții

După încorporarea Moldovei nord-vestice în Imperiul Habsburgic, erau propuse mai multe variante ale administrării teritoriului respectiv care, prin extrapolare, încă de atunci, puteau fi văzute ca unele soluții ale problemei Bucovinei. „Unii opinau pentru înglobarea Bucovinei în confiniul militar de la Năsăud. Alții erau pentru alipirea la Galiția. O soluție intermediară era a acelor care preconizau tăierea în două a teritoriului bucovinean, astfel ca partea nordică să fie anexată Galiției, iar cea sudică confiniului grăniceresc de la Năsăud. (...) Un singur glas se pronunță pentru crearea unei provincii autonome a Bucovinei, pentru a dobândi pe calea aceasta *simpatia și încrederea națiunii moldovenești* (...)” [8, p.27-28]. În iunie 1940, URSS a copleșit nordul Bucovinei cu motivația că sovieticii preiau teritoriul respectiv, deoarece „populația [părții respective a Bucovinei] în marea sa majoritate este legată de Ucraina Sovietică prin comunitatea destinului istoric, ca și prin comunitatea de limbă și componența națională”. De asemenea, autoritățile totalitare sovietice notau că „transmiterea părții de nord a Bucovinei Uniunii Sovietice putea să reprezinte, – este adevărat, doar într-o mică măsură – un mijloc de compensare a acelei mari pagube, care a adus-o Uniunii Sovietice și populației Basarabiei dominația de 22 de ani a României în Basarabia” [10, p.19-20]. În virtutea rezultatului proceselor de colonizare cu populație ucraineană (în perioada ocupației austriece), poate chiar a prezenței din vechime a unei populații rutene în Ținutul Șepenițului, o soluție privind împărțirea teritoriului Bucovinei, la sfârșitul primului război mondial, după criteriul etnic, între ucraineni și români, s-ar fi înscris în procesul european de rezolvare a problemelor popoarelor din fostul Imperiu Habsburgic. În conformitate cu programul celor 14 puncte al președintelui american Woodrow Wilson, popoarele își dobândeau dreptul de a-și constitui state pe teritoriile lor istorice. În condițiile rămânării teritoriului nord-vestic al Moldovei (viitoarea Bucovină) în cadrul statului moldav (în 1775 teritoriul în cauză era slab populat, având o populație de 70-80 mii de locuitori pe un teritoriu de 10.442 km²), prin dezvoltarea sa firească, el ar fi fost cu siguranță o parte integră a teritoriului etnic al populației moldovenești (românești). Deoarece în timpul ocupației austriece, prin fluxurile de imigranți – în special ucraineni din Galiția – s-a ajuns la situația în care, în 1918, în partea sudică a Bucovinei populația moldo-română era majoritară, iar în partea nordică era majoritară populația ucraineană, o împărțire a Bucovinei după criteriul etnic ar fi fost până la urmă acceptată (chiar dacă cu o strângere de inimă pentru pierderea unui teritoriu istoric moldovenesc – al nordului Bucovinei) de către populația autohtonă românească a provinciei. În iunie 1940 autoritățile sovietice au comis o ilegalitate față de România, anexând o parte a teritoriului său național și istoric. Dar sovieticii nu au respectat motivația introdusă în nota ultimativă: pe lângă ilegalitatea anexării unui teritoriu care niciodată nu a aparținut vreunui stat ucrainean, crima autorităților sovietice în 1940 a constat în faptul că granița politică sovieto-română nu s-a suprapus peste granița etnică (între cele două comunități etnice: moldo-românii și ucrainenii), așa cum sugerau că doresc să procedeze autoritățile sovietice. Mai mult, sovieticii au anexat ținutul Herța, cu o populație compactă și omogenă moldo-română, zonă care niciodată nu a făcut parte din Basarabia sau din Bucovina – cerute de URSS.

Așa cum în iunie 1940 autoritățile sovietice legau problema Bucovinei de problema Basarabiei, consider că în prezent problema Transnistriei (din Republica Moldova) trebuie privită în legătură cu problema teritoriului comunității etnice moldo-române din nordul Bucovinei (actualmente în regiunea Cernăuți). O rezolvare a problemei comunității moldo-române din nordul Bucovinei este posibilă prin trecerea teritoriului localităților populate de moldo-românii din nordul Bucovinei (și din fostul județ Hotin și din ținutul Herța) în Republica Moldova, în schimbul trecerii în cadrul Ucrainei a zonelor cu localități populate de ucraineni sau rusofoni din Transnistria moldovenească. Indiferent de faptul când această soluție va fi luată în considerare și propusă Ucrainei și comunității internaționale de Guvernul de la Chișinău, Executivul moldovean trebuie să facă tot ce-i stă în putință pentru a ajuta comunitatea conaționalilor – populația autohtonă moldo-română din teritoriile istorice moldovenești înstrăinate (nordul Bucovinei) să-și păstreze identitatea etnică. Or, în prezent, procesele de asimilare etnică a moldo-românilor din teritoriile istorice moldovenești aflate în Ucraina iau proporții.

Bibliografie:

1. BRĂȚIANU Gh. I. *Marea Neagră*. Iași: Polirom, 1999. 504 p. ISBN 973-683-341-0
2. DJUVARA N. *Thicomerius – Negru vodă. Un voievod de origine cumană la începuturile Țării Românești*. București: Humanitas, 2007. 236 p. ISBN 978-973-50-1787-3

3. EMINESCU, M. *Basarabia*. Sibiu: Mileniul Trei, 1990. 72 p. ISBN 973-9001-01-1
4. EMINESCU, M. *Basarabia*. Chișinău: Verba, 1991. 88 p.
5. GUMENĂI, I. *Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806*. Chișinău: Civitas, 2002. 296 p. ISBN 9975-936-93-8
6. IORGA, N. *Istoria românilor*. Chișinău: Universitas, 1992. 398 p. ISBN 5-362-00962-1
7. NECULCE, I. *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău: Știința, 1993. 320 p. ISBN 5-376-01594-7
8. NISTOR, I. *Istoria Bucovinei*. București: Humanitas, 1991. ISBN 973-28-0306-1
9. ONCIUL, D. *Din istoria Bucovinei*. Chișinău: Universitas, 1992. ISBN 5-362-00966-4
10. *Пакт Молотова-Риббентропа и его последствия для Бессарабии*. Chișinău: Universitas, 1991. 124 p. ISBN 5-362-00831-5
11. UNGUREANU, C. *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)*. Chișinău: Civitas, 2003. 304 p. ISBN 9975-912-14-1.
12. *100 de portrete istorice color. Regi, domnitori, alte personalități*. Iași: Porțile Orientului, f.a. 64 p. ISBN 973-9297-27-7

Prezentat la 31.03.2014